

ונהפוך הוא

צפריר בר-אילן

- א. תורת ההפכים
- ב. הפכים בתנ"ך
- ג. הפכים בחז"ל
- ד. השכל האנושי
- ה. שלום
- ו. שלוש אפיזודות ישראליות
- ז. עם ישראל
- ח. איש ההפכים
- ט. אצל הגויים
- י. אתה ואני

..."ביום אשר שברו אִיבֵי היהודים לשלוט בהם

ונהפוך הוא אשר ישלטו היהודים המה בשונאיהם"

מגמת הדברים להלן היא להבהיר את עניין ההפכים, או הניגודים, כפי שהם מוכרים מספרות ישראל לדורותיה, ומההיסטוריה של העם היהודי לדורותיו.

בראשית הדברים דון בפילוסופיה של תורת ההפכים. בעקבות כך נכיר את מסגרתם של ההפכים התנ"כיים, והחז"ליים. לאחר מכן נכיר במגבלות השכל האנושי, נחזור בזמן ההיסטוריה היהודית, לאחריו בשלום העולמי והפרטי שמתפקידנו ליצור, והכי חשוב, נברר כיצד הדברים קשורים לחיים שלנו!

א. תורת ההפכים

מטרת תורת ההפכים היא ברור המציאות. ממה היא מורכבת ומהו המערך הכולל שלה.

.1

לכל דבר בעולם יש גבול ולאחריו מתחיל חפץ או ערך אחרים², ושכלל דבר בעולם לפני שהוא

¹ אסתר ט, א.

² 'ספר העקרים' לרב יוסף אלבו, מאמר רביעי, פרק גא: "כי ההויה לא תמצא כי אם אחר ההפסד וההפסד כי אם אחר ההויה, וכן לא תבוא השמחה כי אם אחר העצבון, וכן המעלה לא תבוא כי אם אחר השפלות... וזה על דרך טבע ההויה שתמצא אחר ההפסד, כי לא תמצא הויה האפרוח רק אחר הפסד צורת הביצה ולא צמיחת הזרוע רק אחר הפסד צורת הגרעין, וכן לא תמצא הישועה והצלחת האומה רק אחר היות האומה בתכלית השפלות הדומה אל ההפסד... וכן המנוחה לא תבא כי אם אחר היגיעה... וזה כי ההפסד והעדר והשנוי והחסרון ימשך לדברים

היה קיים הוא לא היה קיים, ואחרי שהוא לא קיים הוא לא קיים.
 לשורה הזו שאתם קוראים כרגע יש התחלה וסוף³, או במילים אחרות לפניה אין אותה ולאחריה גם אין אותה, אחרת העולם כולו היה שורה אחת גדולה.
 כתוצאה מכך ש'ם עצם לא מרכיב את עצמו בלבד⁴ אלא הוא מושפע ישירות⁵ מעצם אחר, עד כי ניגוד אחד בונה⁶ ומקיים את ניגודו, עד ששום דבר בעולם לא זז ללא ההפך שלו, בין אם זו

ההפכים ולדברים המורכבים מהפכים, להיות כל הפך מבקש להתגבר על חברו ולנצח אותו וכאשר יתגבר עליו לא ישקוט עד שישחיתנו מכל וכל". וכן ב'נצח ישראל' למהר"ל עמ' קלא: "לפני היות בית המקדש שהוא קדוש לגמרי צריך שיהיה העולם תהו ובהו וחושך, כמו קודם היות האור שהיה החושך הגמור. וזה שרמז הכתוב בבריאת עולם שקודם היות האור שהוא המציאות היותר שלם, כתיב והארץ היתה תהו שלפני הויה הזאת היה חושך והוא העדר, שאי אפשר שיתהוה דבר כי אם אחר ההעדר ואח"כ יתהווה ואם לא היה נמצא בארץ ההעדר לא היה כאן הווינו האור. משל לזה רביצה קודם שיתהוה האפסות היא נפסדת, שאם הביצה היתה נשארת בהויה שלה אין כאן מקביל הויה, שהרי המקביל אינו חסר". "ברישא חשוכא והדר נהורא", שבת עז ע"ב.

³ לפני - "כל התחלה היא אחר ההעדר", מהר"ל, 'נתיבות עולם' א, עמ' קכז. "המציאות הגשמית יש בה ח'ק שההעדר הוא קודם להווי", 'עין איה', ברכות ב, פרק שיש, סימן לו. ואחרי - "שההעדר אשר יש בנמצא עצמו מביא אל צורה אחרת", מהר"ל, גבורות ה', עמ' פא. ראה רמב"ם, מורה נבוכים, ח"ג, פ"ח. "הענין בהויה והמציאות בעצמו, שאחד מארבעת סיבותיו הוא ההעדר הקודם", סדור היעב"ץ, מעמדות ליום שני. "ההעלם הוא בשביל הגלוי", 'משיבת נפש', ר' נחמן מברסלב, ס' כ, עמ' קטו, הו' מכן תורת הנצח - ברסלב, ירושלים תנש"א. "ודבר שאין לו קצה אין לו הפסק", מהר"ל, 'תפארת ישראל', עמ' קנו. "כל דבר בעל גבול", ר' צדוק הכהן מלובלין, 'דובר צדק', עמ' 96. בחלק הלבן שסביב הדיו בגליונין יש קדושה היות והוא מרכיב האותיות ג"כ - ראה שבת קטז ע"א.

⁴ "וכן כל המאמרים הסותרים עצמן הן נמנעות בדעת האדם, כמו אין הדבר עשה את עצמו, כל יודעים שאין הר בלי בקעה, שאין אורך בלי נקודה וכיוצא", ספר המדות לנפתלי הרץ וויזל, כב ע"ב, וזארא, תרל"ט. "העקוב הפך המישור" - אב"ע על בראשית כז, לו. "הדבר ידוע בהפכו", סדור היעב"ץ, מעמדות ליום שני.

⁵ בפזיקה הדבר בא לידי ביטוי במכניקת הקוונטים הטוענת כי הצופה משפיע על הנצפה או במילים אחרות החוויך על הנחקר, מעין שיתוף במציאות בין שני חפצים. "הגוף הנח - כך היו אומרים - אי אפשר לו שיבוא לידי תנועה אלא אם כן פעולה חיצונית מביאות לידי כך; שאם אין אתה אומר כן, מן ההכרח שיתנועע כלפי מעלה או כלפי מטה, לפניו או לאחור וכיוצא בהם", 'לוגיקה' לז'הן סטיוארט מיל, ספר V, פרק שלישי, סעיף חמישי.

⁶ "אנו רואים בעינינו, שהעולם כולו, ביחוד עולם החיים, הוא משתכלל, לא ע"י חיבורי כחות מצומצמים שכ"א ואחד פועל על גבולו, כ"א ע"י התחברות של כחות, שכ"א שואף להתרחב יותר מגבולו, וחברו ג"כ שואף כן, וכשהם פוגעים זה בזה דוחק כ"א את חברו ועוצרו, וע"י התנוששויות כאלה מתהווה חזיון החיים", אגרות הרא"ה, אגרת עט. "הטוב מבחין את הרע, והרע מעמיק את הטוב, מרשם ומאלם אותו", הרב קוק, 'אורות', ישראל ותחייתו ח. ראה 'ספר יצירה', פרק ו, משנה ב. (במה' המדעית פס' 60, הוצאת אונ' ת"א, ת"א, 1971). "אין לך שום אור מתגלה אלא מתוך החושך הקדום לו", ר' צדוק הכהן מלובלין, 'רסיסי לילה', אות כד. "הנפילה סיבת הקימה והחשכה סיבת האורה", סדור הגר"א, 'אשי ישראל', עמ' מב, ירושלים תרצ"א. "כך היא המדה שהחורבן וההרס הן תמיד מעין התיקון והבנין", 'טובים מאורות', הרב חרל"פ, עמ' 12, ירושלים, תשל"ז. "לפעמים הרע הוא סיבת הטוב", סדור היעב"ץ, מעמדות ליום שני. "הניגדים אינם מוציאים ומבטלים זה את זה, אלא מתנים זה את זה, ועל ידי כך מקיימים זה את זה", 'עיונים בפילוסופיה יוגית', שמריהו ריביר, עמ' 27 בהסבר תורת הראקליטוס, הוצאת ספרים ע"ש יל מאונס,

ציפור שטסה נגד הרוח, או צבע שעומד ליד צבע אחר, או אפילו ערך רוחני שסמוך לערך רוחני אחר.⁷ ולכן שני הפכים מעולם לא יוכלו להתחבר אחד לשני,⁸ שאם כן הם יהיו אותו דבר.⁹ עד כאן ראינו כי לכל דבר בעולם הנתפס על ידינו קיים ניגוד ברמה מסוימת סביבו.

2.

ראינו כי לכל דבר בעולם הנתפס ע"י בני האדם יש ניגוד ברמה מסוימת - במקרה ה'קל' ללבן יש בז', ולמר יש חמוץ, ובמקרה ה'חמור' ללבן יש שחור, למר יש מתוק, וכד'. אם נרחיק לכת קצת יותר נראה כי בהכירנו את המהות בעומק ובהבנה ברורה ומדויקת של צבע, טעם או ערך מסוים נכיר את המהות של הפכו. ולכן כדי להכיר משהו בערכו האמיתי עלינו להכיר את הניגוד שלו.¹⁰ לדוגמה אם קימת קבוצת מספרים מ-1 עד 10 שנקראת X וקבוצת המספרים 1 עד 5 נקראים y יוצא שקבוצת המספרים בין 6-10 נקראת x-y, או במילים אחרות המוזיקה היא השקט שבין הצלילים.

3.

שינויים בין עצם לעצם יש תמיד, מה שניתן לקרוא כניגודים ברמה נמוכה. אך ניגודים מוחלטים יכולים להיות רק מאותו המין.¹¹ כלומר, לבן ושחור יכולים להיות ניגודים ברמה גבוהה אך לבן ומתוק אינם ניגודים היות והם אינם על אותו מישור. לא רק בעולם הפיזי קיימים ניגודים משפחתיים אלא אף רעיונית כדוגמת המלאכים טובים

ירושלים, תשל"ה.

⁷ "והשנוי וההתפעלות לא יבא כי אם מצד ההפך כי הדבר לא יתפעל מעצמו ולא מדומהו אלא מצד הפכו, הן שיהיה ההפך בו בעצמו כמורכבים מן היסודות שהיסודות שבהם הם הפכיים זה לזה... שמדרך ההפכים כשיתגבר האחד מהם על האחר כפי יכולת, ומה הצד היו הנמצאים השפלים משתנים מיום אל יום להיותם מורכבים מהפכים", ספר העקרים, פרק נא.

⁸ "לא יתחברו שני הפכים", 'נצח ישראל', עמ' קעד.

⁹ "שרגא בטיהרא מאי אהני", חולין ס ע"ב. ראה ביאור מלות זרות ב'אמונות ודעות' לרס"ג, עמ' 14, המושג 'ההפך והסתירה'.

¹⁰ "כאשר הדבר הטוב נודע מהפכו ידיעה אמיתית, וכן כל הדברים נקנה הידיעה בהם מן ההפך, כי מן מראה השחור יכול לדעת מראה הלבן שהוא הפכו, וכן כל ההפכים מן האחד נקנה הידיעה בהפך שלו. ומוסכם הוא כי ידיעת ההפכים הוא אחד", 'נצח ישראל', עמ' ט. "כי ההפכים יש להם ידיעה אחת, כי מן הטוב ניכר אותו רע שהוא הפכו, גבורות ה', עמ' רלא. "וכל דבר הברור הוא בהפכו", 'רסיסי לילה', עמ' 5.

¹¹ "וכל הפכים בעולם הם תחת מין אחד, ואם לא כן לא היו הפכים, כמו המתקנות והשחרות שאינם הפכים ואינם תחת מין אחד", 'גבורות ה', עמ' לא. "דע כי הדימוי הוא יחס מסויים בין שני דברים, וכל שני דברים שלא ישוער ביניהם יחס כך לא יצטייר ביניהם דמוי, וכן כל שאין ביניהם דמוי אין יחס ביניהם", מו"ג, ח"א, פ"נו.

.4

ככל שהניגודים יותר רחוקים ככה המרחק שבניהם גדל והמציאות מתרחבת¹³. לדוגמה בין מים קרים לחמים יש הפרש טמפרטורה של בין 40 ל-90 מעלות לערך. אך בין האפס המוחלט 273- לבין לבה רותחת בת 4000 מעלות יש הפרש טמפרטורה יותר רחב. אם ניתן לאדם שהטמפרטורה החמה ביותר ששמע עליה בחייו היא 40 מעלות לגעת בלבה רותחת, חוץ מזה שהוא יכווה, הוא יגלה שיש עולם רחב של טמפרטורות שהוא לא שמע עליהם.

בדיחות עובדות על אותו עקרון של חסרון במציאות. אתה מצפה למציאות שתתקדם בסדר קבוע, וככל ששינוי המציאות יותר גדול הבדיחה יותר מצחיקה. קפיץ בנוי בצורה דומה שכל שמושכים חזק יותר לכיוון אחד הוא נמשך באופן מנוגד לצד השני באותה עוצמה. המצאת הניגודים מרחיבה את גבול היש גם בזמן¹⁴, היות וליניגוד לוקח זמן ייצור עד הגיעו לניגוד השני, ולכן לדוגמה, שום מאכל לא יוכל להיות בו זמנית גם הכי מלוח וגם הכי מתוק, או אם יש לנו מתכת בעלת טמפרטורה מינימלית ופועל עליה מכשיר חימום באופן קבוע, ככל שהמתכת תתחמם יותר לאורך זמן כך המתכת תתקרב יותר ויותר לטמפרטורה המקסימלית שלה.

.5

כשהפך אחד במצב מסוים, הופכו במצב הנגדי¹⁵. כשההפך של חפץ, ערך, וכד' חזק ועוצמתי החפץ נפסד¹⁶. כך בנדנדה - כאשר הילד למטה, חברו למעלה. כך יעקב ועשו¹⁷, וכך קסרי

¹² "השחור והלבן הם שני הפכים לגמרי", מהר"ל, 'דרך החיים', עמ' קיט. ראה 'נצח ישראל', עמ' צג.

¹³ "המצאת הניגודים מרחיבה את גבול היש", 'אורות', ישראל ותחיתו ח. "וכל נס שאינו שינוי גמור מענינו הראשון אינו חזק כל כך", 'גבורות ה', עמ' קיא. "מן הדבר אשר הוא שנוי ימשך אחר זה שנוי, ולפי גודל השנוי ימשך אחריו שנוי גדול", מהר"ל, 'תפארת ישראל', עמ' פח. "כי לפי ההעדרים יש כאן היות וכאשר יש כאן העדר גמור בא ג"כ היות גמורה", 'נצח ישראל', עמ' קסח.

¹⁴ "אין זמן אחד לשני דברים אשר הם מחולקים והם הפכים", 'נצח ישראל' עמ' צב. "אי אפשר להתקבץ שני הפכים ביחד בזמן אחד" שו"ת הרשב"א חלק א, סימן תיד ד"ה אמרת עם, ועוד.

¹⁵ "שהמחלוקת יוצא מן האחדות, והם הפכים ואין הפכים נמצאים יחד", מהר"ל, 'דרך החיים', עמ' רט.

¹⁶ "ההפסד הוא ההפך אשר יש לדבר אשר הוא הפסד אליו, וכאשר אין הפך אין כאן הפסד", 'נצח ישראל' עמ' רב.

¹⁷ "מה שהיה יעקב ועשו מתרוצצים בבטן אמם, היינו מפני שהם הפכים", 'נצח ישראל', עמ' פז. ראה בראשית רבה

.6

לכל זוג הפכים יש מרכז משותף, המקובץ מתכונות שני הפכים¹⁹, למעט אלו שאין להם ממוצע²⁰.

סיכום תורת הפכים:

1. תפקיד הפכים והניגודים הוא ברור המציאות.
2. הכרת ניגוד העצם גורמת להכרת העצם.
3. כל הפכים חייבים להיות מאותו המין.
4. ככל שהניגודים יותר רחוקים ככה המרחק שבניהם גדל והמציאות מתרחבת.
5. כשהפך אחד במצב מסוים, הופכו במצב הנגדי.
6. לכל זוג הפכים יש ממוצע.

ב. הפכים בתנ"ך

את מופת²¹ התנ"ך אפשר לחלק למספר סוגים: מקום, זמן, טמפרטורה, מצבים נפשיים, ומעשים²², בבחינת "זה לעמת זה עשה האלהים"²³. חילוק זה נובע מכך כי הניגודים הראשונים

¹⁸ מגילה ו' ע"א. ראה גבורות ה' עמ' פב, 'אם הבנים שמחה', הרב טייכטל, עמ' קלו. 'אורות', אורות התחיה מ, 'אורות התשובה' יז, ג הרב קוק.

¹⁹ 'כלל הוא בעולם בין שני הפכים ישנו אמצעי הכלול מעין שניהם', האדמו"ר מטשארטקוב, 'שמחה ישראל', עמ' קטו, וינה, תרצ"ג. 'לעולם האמצעי מאחד ומקשר הכל', נצח ישראל, עמ' י.

²⁰ "יש מן הפכים שאין ביניהם אמצעי כאמת ושקר וכיוצא בהם", פרוש המלות הזרות אשר במאמרי הרמב"ם, של שמואל ב"ר יהודה ן' תבון ז"ל, דף ד עמ ב, בערך 'הפך'.

²¹ הפיכה ממצויאות אחת לאחרת הנה מופת כמו שנאמר באגדה של פסח: "ובמופתים" זה הדם. כמה שנאמר: "ונתתי מופתים בשמים ובארץ".

²² כמובן שכל הנכתב כאן על הפכים בתנ"ך מטפל בכלל הפכים ולא בכלום באופן פרטי.

²³ קהלת ז, יד. בחגיגה טו ע"א נאמר: "שאל אחר את רבי מאיר לאחר שיצא לתרבות רעה - אמר ליה: מאי דכתיב 'גם את זה לעמת זה עשה האלהים?' אמר ליה: כל מה שברא הקב"ה ברא כנגדו, ברא הרים - ברא גבעות, ברא ימים - ברא נהרות. אמר ליה: רבי עקיבא רבך לא אמר כן! אלא, ברא צדיקים - ברא רשעים, ברא גן עדן - ברא גיהנם".

המופיעים במציאות הינם רגועים ובסיסיים יותר, והם אשר בונים את המציאות, לעומת שאר הניגודים לאורך התנ"ך אשר הם ארוכים יותר, הן מבחינת מקום והן מבחינת זמן. לעניות דעתי יש להתחיל בהבחנת הניגודים מבראשית לא רק בגלל הסדר הכרונולוגי של הזמן או הספר אלא בעיקר להדגיש כי יסוד עולמנו הוא בהבחנת הניגודים שבו²⁴, הן משום הניגודים הרבים המופיעים בתחילת היווצרותו והן משום שמתחיל באות ב' כסימן לריבוי²⁵, תוך שימת שלום²⁶ וברכה בין הניגודים, דבר שאינו אפשרי אלא בין שני עצמים לפחות²⁷. בתוך החילוק - יצירת הניגוד²⁸ טמון קושי רב - ראיית הניגודים כסותרים או כמשלימים²⁹. ראייתם כסותרים מביאתם לידי פירוד ומחלוקת³⁰ ובמקביל להפסד³¹, וראייתם כשלמים מביאה

²⁴ ראה בראשית רבה פרק יב, סי' ח. ראה מהר"ל, 'תפארת ישראל', עמ' צט. "ובכן נראה היה, שבראשית כל התהוות העצמים היחידים יכול להיות רק המוצק והאשי. ואולם הניגוד שבניהם הביא לראותם כאילו הם זוג אחד, שחלקיו המשלימים זה את זה נוצרו בבת אחת. ואנאכסימנדרוס חושב באמת, שהמוצק בבחינת 'הקרק' והאשי בבחינת 'החם' נתהוו על-ידי 'פרישה' מתוך חומר קדמוני ראשון, שכולל בתוכו כל הסגולות החמריות המיוחדות", חכמי יון, תולדות הפילוסופיה העתיקה, עמ' 38, תיאודור גומפרץ, תל-אביב, תרצ"א. אנאכסימנדרוס - נולד בשנת 610 לפנה"ס.

²⁵ "ולמה ב-ב' שהוא לשון ברכה ולמה לא באל"ף שהוא לשון ארירה", בראשית רבה א, י.

²⁶ "גדול השלום שפרתן לענוים ששקול כנגד כל מעשה בראשית", ספרי, נשא מב.

²⁷ "יצו ה' אתך את הברכה", דברים כח, ח. לעניות דעתי כתוב אתך דוקא, בהסתכלותך. "באחדות אין כאן ברכה שהרי הברכה על כל פנים יותר מאחד", נצח ישראל, עמ' קפ. "כי הברכה אין לה גדר וגבול", מהר"ל, 'חידושי אגדות על יבמות סב ע"ב'. "הברכה בא על-ידי שלום", 'ספר המדות' לר' נחמן מברסלב, אות נ. "כי ההפסד לא יקרה אלא בסבת התנגדות ההפכים", ספורנו על במדבר כה, יב. "ההפכים ראוי שיהיו מתיחסים בענין שלא יגבר אחד מהם על חבירו ויהיה בכל אחד מהם כח לנצח את חברו כפי הכח שיש בחברו לנצח אותו ובהיותם מתגמלים ומסכימים על זה הדרך יתקיים המורכב", 'ספר העקריות', מאמר רביעי, פרק נא. "הלוא אות בית זו היא גם אות התחלה של המלה ברכה", 'השקפתו המשיחית של המהר"ל מפראג', עמ' 103, בנימין גרוס, תל-אביב, תשל"ד. "אין הברכה מצויה... אלא בדבר הסמוי מן העין", תענית ח ע"ב, בבא - מציעא מב ע"א. "כל דבר שהוא בהסתר, מפני שהוא נסתר יש לו מעלה עליונה", 'גבורות ה', עמ' פו. "הדברים הפחותים אין מדרגתם פנימי ואינם ראויים לברכה", 'גבורות ה' עמ' צא. "הטהרה באה ממקום עליון נסתר... ואלו הטומאה באה מכח חיצוני", 'גבורות ה' עמ' קא. "כי מקור הברכה הוא

במקום התעלומה", הרב קוק, 'אורות הקודש', ח"א, עמ' ק.

²⁸ ביום השני אשר עליו לא נאמר כי טוב, בראשית רבה פ"א.

²⁹ "וכל ההפכים שהם מקוימים בעולם כולם לשם שמים לעשות רצון השי"ת שהוא אחד". מהר"ל, 'דרך החיים', עמ' רס.

³⁰ "שהמחלוקת יוצא מן האחדות, והם הפכים ואין הפכים נמצאים יחד", 'דרך החיים', עמ' רס.

³¹ "כל קיום נפרד נראה לו כעול, כגזל משפט, והעצמים הדוחקים והמשמידים זה את זה >מחויבים לישא את עונז ואת עגשם במערכת הזמן", 'חכמי יון, תולדות הפילוסופיה העתיקה', פרק ראשון, סע' ג, עמ' 40, תיאודור גומפרץ, תל-אביב, תרצ"א.

לאחדות, ובמקביל לנצחיות. לאחר בריאת העולם בניגודים נברא האדם אחרון כמשלים הניגודים וכמאחדם.³²

מקום: שמים - ארץ³³, אור - חשך³⁴, תחת - על³⁵, ארץ - ימים³⁶, גדול - קטן³⁷, זכר - נקבה³⁸, שמאל - ימין³⁹, צפון - נגב, קדם - ים⁴⁰.

זמן: ערב - בקר⁴¹, יום - לילה⁴², זרע - קציר, קיץ - חורף⁴³, צעירה - בכירה⁴⁴.

טמפרטורה: חם - קור⁴⁵.

מצבים נפשיים: קללה - ברכה⁴⁶, ארור - ברוך⁴⁷, לבכות - לשחוק⁴⁸, לאהוב - לשנוא⁴⁹, "הפכת מספדי למחול ליי⁵⁰, אבל - ששון⁵¹, "ויהפך לו אלוקים לב אחר⁵². חלומות פרעה, קללת

³² ראה הגר"א, 'אבן שלמה', א, ו.

³³ בראשית א, א.

³⁴ בראשית א, ד. "חושך שהוא הפוך האור", אב"ע על בראשית א, א. "ברישא חשוכא והדר נהורא", שבת עז ע"ב.

³⁵ בראשית א, ז.

³⁶ בראשית א, י.

³⁷ בראשית א, טז.

³⁸ בראשית א, כז. וכן אפשר לשים ניגוד זה במצבים הנפשיים.

³⁹ בראשית יג, ט.

⁴⁰ בראשית יג, יד.

⁴¹ בראשית א, ה. "בוקר הפך ערב", אב"ע על בראשית א, ה.

⁴² בראשית א, יח.

⁴³ בראשית ח, כב.

⁴⁴ בראשית יט, לד.

⁴⁵ בראשית ח, כב.

⁴⁶ בראשית כז, יב.

⁴⁷ בראשית כז, כט. "ארור הפך ברוך", אב"ע על בראשית מט, ז.

⁴⁸ קהלת ג, ד.

⁴⁹ קהלת ג, ח.

⁵⁰ תהילים ל, יב.

⁵¹ ירמיה לא, יב.

⁵² שמואל א, י, ט.

בלעם⁵³, הברכות והקללות בכי תבוא.

מעשים: והסלע הנהפך למים⁵⁴, ללדת - למות, לטעת - לעקור נטוע, להרוג - לרפוא, לפרוץ - לבנות, ספוד - רקוד, להשליך אבנים - כנוס אבנים, לחבוק - לרחק מחבק, לבקש - לאבד, לשמור - להשליך, לקרוע - לתפור, לחשות - לדבר, מלחמה - שלום⁵⁵, ויהפך את הערים האל⁵⁶, צרעת⁵⁷, לחים - יבשים⁵⁸, העם הנס המדבר נהפך אל הרודף⁵⁹.

ג. הפכים בחז"ל

תורת הפכים המופיעה בחז"ל הינה הכרה בקיומם של כאלו, הזהירות מהם וההודאה עליהם. המשנה בפרק שני בחגיגה מזכירה על טווחי מציאות - חלקים ביש, שאינם ניתנים להקלט בידי האדם: "כל המסתכל בארבעה דברים, ראוי לו כאלו לא בא לעולם, מה למעלה, מה למטה, מה לפניו ומה לאחור".

ההודאה באה לידי ביטוי בשני אופנים. הראשון על ההבדלה בין חלקיה השונים של המציאות. והשני על ההפיכה, אשר גם הוא מתחלק לשניים. הפיכה מיידית, והפיכה הדרגתית. הראשון, בברכת אתה חונן, אשר הינה הודאה על הבדלת ה' בין חלקים במציאות, כלומר בנתינת יחוד להם, ותודת האדם על יכולת ההבחנה שנתנה לו על ידי ה'. הברכה מתחלקת למספר הבדלות: הבדלה בין הקדש לחול - כלל⁶⁰, 1) בין אור לחושך - מקום, 2) בין ישראל לעמים - אדם, 3) בין יום השביעי לששת ימי המעשה - זמן. השני, הודאה על ההפיכה המיידית - "אבן מאסו הבונים היתה לראש פינה"⁶¹. וההודאה על ההפיכה ההדרגתית באה לידי ביטוי בברכת מעריב ערבים - גולל אור מפני חושך. ההודאה על יציאת מצרים, עת יצרת עם ישראל, באה בהגדה - מתחיל בגנות ומסיים בשבח⁶².

⁵³ ראה סנהדרין קה עמ' ב. ראה 'נצח ישראל', עמ' רי.

⁵⁴ "ההפכי הצור", תהילים קיד, ח.

⁵⁵ קהלת ג, א - ח.

⁵⁶ בראשית יט, כט.

⁵⁷ ויקרא יג, ב - יד, ב. דיבור המצורע נתפס כמעשה הגורם לעונש. זהו ענין רוחני אשר יש לו השלכה רוחנית, ולכן

ניתן לשימו גם במצבים הנפשיים. ראה 'משיבת נפש', סי' עה, עמ' רב.

⁵⁸ במדבר ו, ג. (איסור הנזיר לאכול ענבים מלחים עד יבשים).

⁵⁹ יהושע ח, כ.

⁶⁰ "כל הבדלה היא לשם קדושה", 'תורת התפילה', אליעזר לוי, עמ' 111, הוצאת אברהם ציוני, תל-אביב, תשכ"ב.

⁶¹ תהילים קיח, כב. מתוך ההלל - תפילת הודאה.

⁶² נצח ישראל, פרק א, פס' א.

ד. השכל האנושי

למעשה כל החילוק שלנו בין הפכים ברמות שונות נובע מיכולתנו השכלית המוגבלת כבני אדם⁶³, ומהיותנו חומריים⁶⁴. יש לנו שכל מספיק לקלוט ניגודים עד גבולות מסוימים, שהרי חושינו מוגבלים, בהבחנת ניגודים בכל החושים ובכל המימדים - קרני גאמא, תדרים גבוהים וכד'.

הבחנותינו נובעות מהגדרותינו השכליות, מפה ועד שם זה שחור, משם והלאה x וכו'. כתוצאה מההכרח להבחין בין שני חפצים היות ולצורך הקריאה זקוקים בני האדם לקרוא לילד בשמו - צריך להיות לו שם אחר משמו של ילד אחר, וכן בצבעים, במילים⁶⁵ וכד'. לשכל האנושי אין תפיסה כלל בגבורה⁶⁶, ובשלום⁶⁷ האלוהי התופס את המציאות הכללית בכל פרטיה, מה שניתן בידי האדם היא יכולת ההתקרבות לה' על - ידי לימוד תורה⁶⁸. הכרת כל הניגודים, לכל רמותיהם, בכל הממדים יכולה להיעשות רק ע"י מי שמכיר את המציאות כולה ולא זקוק לקרוא לה בשמות - הקב"ה⁶⁹.

⁶³ "אם אין דינה הבדלה מנין", ירושלמי, ברכות ה, ב. "כל ההשכלות שלנו הן צדדים אחדים מהצורה הפנימית, המתגלה ע"י הצירים הפנימיים בחלקים ידועים, כהתגלות חלק אחד מן הים לעומד בצדו, ודוקא על-ידי חבור אופקים רבים מתקרבת ההכרה לידי הכל, אע"פ שהם ודאי נראים כסותרים זה את זה", אגרות הרא"ה, אגרת מד. "אם אין הבדלה בין הפכים, אין דעה במובן האנושי הרגיל וזהו עצמות פעולתו ואי אפשר לו להשיג את מה שאיננו בגבול אותם הפכים שהוא מבדיל ביניהם", הוגו ברגמן, על ר' שם טוב גפן, 'הממדים, הנבואה, והאדמתנות', עמ' 267, הוצ' מוסד הרב קוק.

⁶⁴ "החמרנות הגופנית היא עושה את הפירוד בין הנושאים שהמציאות, וממילא גם את הניגודים שבהם", ארפא משובתם, הרב יגאל אריאל, עמ' 34, הוצאת מדרשת רמת-הגולן, חיספין, תשנ"ח.
⁶⁵ "לא יתכן בכל לשון שיהי' פי' מלה אחת דבר והפכו", אב"ע על שמות יד, כ הפרוש הארוך.

⁶⁶ "הגבורה האלהית בעולם אינה נפגשת במה שחוץ להמצאתה, וק"ו שחוץ לשלטונה, אם כן היא בכל תכסיסה מלאה עמק ורחמים", 'אורות', ישראל ותחיתו, ח.

⁶⁷ "מצע השכל האנושי קצר מהשיג ההוד וההדר, הנועם וההצלחה של השלום הכללי", 'עין איה', שבת, פרק ראשון, סי' יג. "מצד המחשבה העליונה, הסוקרת את עמקם של דברים, אין במציאות כלל הפכים", 'אגרות הרא"ה', אגרת מד.

⁶⁸ "להבדיל בין דבר לדבר שהוא בירור השכל שבתורה כאשר מבדיל בין דבר לדבר", 'תפארת ישראל', עמ' נו. "מי שאין לו כשרון - להפוך חושך לאור, רע לטוב, מר למתוק - לא יכנס לכאן", הקדמת ה'זוהר'. ראה 'צדקת הצדיק', סי' קמ.

⁶⁹ "השאלה על דבר שני הפכים בנושא אחד היא רק תכונה יחסית לנו, לגבי שכלנו המגבל, ואינה שיכת כלל בחק בורא כל, אדון כל החקים, וסבת כל הסבות, מקור החכמה ובונה התבונה, ברוך הוא", 'אורות התשובה', פרק טז, סע' 1. "האידיאליות הרוחנית אינה יודעת ממהות הפירוד כלל, היא מכירה רק את הכללות ואת האחדות", 'אוה"ק', ח"ב, עמ' תנג. "במהות האידיאליות המרוממה אין הפכים במציאות", שם, שם, עמ' תנה. "כל דבר שהוא מסודר מן השם יתברך סודר שלו מתאחד ומתקשר", 'גבורות ה', עמ' צג. "החלוק הוא דבר גשמי והאחדות הוא ענין אלהי",

ה. שלום

המימרה המודרנית אומרת ששלום עושים בין אויבים. שני אנשים או עמים קרובים כבר קיים השלום ביניהם. השלום האמיתי בא לידי ביטוי בחיבור בין שני דברים שונים, ניגודיים⁷⁰. ואכן כך גם נראה ממקורות חז"ל: "לא מצא הקדוש ברוך הוא כלי מחזיק ברכה לישראל אלא השלום"⁷¹.

כפי שראינו הברכה תינתן רק בין שני ניגודים שונים, והשלום הוא הכלי המחבר ביניהם. הקב"ה הוא היחיד היכול לשים שלום בין הניגודים⁷², ולכן מברך ה' את עמו ישראל⁷³ בברכות המסתיימות⁷⁴ בשלום⁷⁵ - תפילת שמונה עשרה, קריאת שמע של ערבית⁷⁶, קדיש, תפילת אין כאלוקינו, הניגודים בקהלת ג', ברכת המזון, המשנה, ברכת כהנים, ומגילת אסתר כל אלו מסתיימים בברכת השלום. בהכרה כי המציאות על הטוב והרע שבה מתקפלת תחת מלך

גבורות ה', עמ' קסג.

⁷⁰ "ומה הוא השלום שמחבר תרי הפכים", ר' נחמן מברסלב, 'לקוטי אמרים', תורה פ. "ברכת השלום, הבאה עם העז, היא השלום של התאחדות כל ההפכים אבל צריך שימצאו הפכים כדי שיהי' מי שיעבוד ומה שיתאחד, וזו הברכה ניכרת", הרב קוק, 'עולת ראיה', עמ' שלא. "העליות והירידות הן תדירות, במצב האדם והיחיד, ובמצב העולם בכללו, ומכל מקום התנועה בכללה היא תנועת עליה וביסוס. וחילופי המצב אפילו בעת ירידה גדולה אין להם כי אם ערך של מילוי הירח ומיעוטו, או זוטו של ים ונסיגתו, או הנשימה, הפנימית, המשיבה את הרוח אל תכויתו של הרוי, והחיצונית, הדחפת אותו מתוכו, או הערות והשינה, שאף על פי שהם נראים כהפכים מכל מקום שניהם מחוויי החיים השלמים", אוה"ק, ח"ב, עמ' תקכא. "ומה הוא השלום שמחבר תרי הפכים", 'לקוטי אמרים', תורה פ.

⁷¹ עקצין, ג, יב.

⁷² "השם גבולך שלום", תהילים קמז, יד. "שלום שלום לרחוק ולקרוב אמר ה' ורפאתיו", ישעיה נז, יט. ראה אם הבנים שמחה עמ' ססד-ססה. "ופירוש עושה שלום בין התולדות שהם הפוכות בטבעם", רד"ק על ישעיה מה, ז. "הוא (ה) פועל פועלות הפכויות שהוא הגואל ומביא השעבוד", 'גבורות ה', עמ' קלד. "שכל אשר מושל על דבר זה הפכו בזה נראה שהוא אחד ואין כאן זולתו", 'גבורות ה', עמ' קפד. "שהוא יתברך מאחד ומקשר הפכים", 'דרך החיינו', עמ' רסא. "הקָרָו בתורה נסים, שיש בהם שני סדרי בראשית, אם בדרך בריאת עצמים או בדרך הפיכת עצם לעצם, אך כל אלה לא באו כי אם להורות על כך שברא העולם מרצון יכול לעשות כל אשר יחפץ בכל עת שיחפץ", 'כוזרי', מאמר ראשון, סג' סז. "והשי"ת אדון כל המעשים יודע כמה טובה תבא לעולם מהעלם האורה, וכמה הכנות לגדול האורה יביא החושך לשעה", 'עולת ראיה', עמ' קעז.

⁷³ "לשאת את דגל השלום בעולם לשם נחת רוח למי שאמר והיה העולם, שכל החיים יודוהו, וירומם אף ינשא בברכת השלום", אוה"ק, ח"ד, עמ' תקז.

⁷⁴ בבחינת "הכל הולך אחר החתום", ברכות יב ע"א.

⁷⁵ "גדול שלום שכל הברכות וטובות ונחמות שהקב"ה מביאן על ישראל חותמין בשלום", ויקרא רבה ט, ט. ראה במדבר רבה כא, א.

⁷⁶ תפילת ערבית על סוכת שלומך ראה 'מועדי הראי"ה', הרב נריה, עמ' שעו.

שהשלום שלו⁷⁷ ועל כך אנו מודים לו⁷⁸.

"ועל הדרך הזה אמר עושה שלום ובורא רע"⁷⁹. כי ההסכמה בין ההפכים יקרא שלום והוא סיבת ההויה וקיום המורכב כל זמן שיתמיד השווי ההוא, כמו שבהסכמת האנשים המתחלפים בדעות קצתם עם קצתם יתקיים הכלל כלו... כשתתמיד ההסכמה בין היסודות ההפכיים בענין שלא יגבר ההפך האחד על האחר, ועם ההסכמה הזאת שהיא השלום תסור סיבת ההפסד... אבל האל יתברך אין בו אפשרות מציאות כלל, כי הוא מחויב המציאות מכל צד, ולזה יקרא שלום כי לא ידומה בו צד הפכיות כלל, ולזה היה מציאותו שלום ואמת⁸⁰...⁸¹

ו. שלוש אפיזודות ישראליות

האפיזודה הראשונה מתחילה במעשה גיבושנו לעם. עם ישראל כעבדים בני עבדים לפרעה במצרים. יום אחד מגיע אדם שמבטיח שעוד מעט יוצאים מהבוץ באותות ובמופתים וביד חזקה. אנחנו שנולדנו למציאות העבדות כעבדים בני עבדים נחשוב אותו למטורף, כמנותק מהמציאות, לא ראלי. ואז תוך זמן מועט יוצאים ישראל ממצרים תוך הפגנת כוח אדירה החל בעשרת המכות וכלה במתן תורה דרך בקיעת ים סוף. לא יאמן! פשוט שינוי מן הקצה אל הקצה⁸².

האפיזודה השניה ממשיכה אצל האומה הישראלית 750 שנה מאוחר יותר בימי אחשורוש. המן גוזר כליה על כל היהודים הנמצאים בעולם. שמד מוחלט. לא נראית כל תקווה באופק ליהודי

⁷⁷ תנחומא, פרשת פקודי סי' ח, ד"ה 'כמה חכמים'.

⁷⁸ לדוגמה, בהלל: "אבן מאסו הבונים היתה לראש פינה".

⁷⁹ ישעיה מה, ז. ראה בראשית רבה ג, ו.

⁸⁰ מרדכי שולח דווקא "דברי שלום ואמת", אסתר ט, לא, ולא אהבה ואחוה, דיצה ורינה וכו'. "שלום בא על-ידי אמת", ר' נחמן מברסלב, 'ספר המדות', אות ו.

⁸¹ 'ספר העקרים', מאמר רביעי, פרק נא.

⁸² "הַקְּזָרוּ בתורה נסים, שיש בהם שינוי סדרי בראשית, אם בדרך בריאת עצמים או בדרך הפיכת עצם לעצם", 'כזרי', מאמר ראשון, סע' סז - זהו ביטוי ההפיכה במצרים הבא לידי ביטוי בהפיכת מצבם הכללי - "ולזה תמצא כי כשהיו ישראל במצרים בתכלית הדלות והשפלות אז השפיע עליהם השם יתברך צורת ההתרוממות והכבוד", 'ספר העקרים', מאמר רביעי, פרק נא, בהפיכת המטה לנחש - "המטה אשר נהפך לנחש", שמות ז, טו. ראה שפת-אמת לפרשת 'ארא' שנת תרנ"ג. הפיכת המים לדם - "המים... ונהפכו לדם", שמות ז, יז, "ויהפכו כל המים... לדם", שמות ז, כ, הפיכת לב פרעה ועבדיו - "ויהפך לבב פרעה ועבדיו", שמות יד, ה, והפיכת המים ליבשה - "הפך ים ליבשה", תהילים סו, ו. עוד על הפיכת המים ליבשה ראה 'גבורות ה'", עמ' קפא, קצא. "ציאת מצרים שאז הגיעו לתכלית הירידה כידוע... אך משה רבנו זכה לדעת כזה עד שאז דיקא זכה לגלות ההסתרה ולהפכה", ר' נחמן מברסלב, 'משיבת נפש', סי' מה, עמ' קע - קעז.

הממוצע. עם ישראל בגולה, נרמס ועומד בפני כליה. ואז ברגע אחד מתהפכת התמונה לחלוטין ועם ישראל מכלה את זרע עמלק, חוזר לארץ ומקים את בית המקדש השני⁸³. האפיזודה השלישית ממשיכה 2350 שנה מאוחר יותר. קצת קרוב אלינו - השואה. בעיני היהודי הורשאי המורד עם ישראל נמצא שוב על סף כיליון, כבר ידוע שחצי עולם עולה באש, ומבחינת העם היהודי הכל גמור. אם באותו רגע היית אתה, קורא יקר פורץ לבונקר וצועק חברה לא לדאוג, עוד 4 שנים תקום מדינה יהודית בארץ ישראל, יהיה לנו צבא יהודי, קיבוץ גלויות - אל יאוש! היו מתחילים לרסס עליך בטענה שאתה משוגע. מסולק מהמציאות. עד שהכל מתהפך...⁸⁴

ז. עם ישראל

הניגודיות - לחם האומה הישראלית⁸⁵.

החיבור הנצחי⁸⁶ של עם ישראל אל הרע והטוב - זהו השלום⁸⁷, החל מבריאית העולם⁸⁸, תוך יצירת עם ישראל מהניגודיות המוחלטת⁸⁹ דרך הימשלם לכוכבים ולעפר הארץ⁹⁰, ובמגוונם

⁸³ ההפיכה בפורים באה לידי ביטוי בהפיכת מצב היהודים - "...ביום אשר שברו איבי היהודים לשלוט בהם ונהפוך הוא אשר ישלטו היהודים המה בשונאיהם", אסתר ט, א. בהפיכת החודש - "והחדש אשר נהפך להם מיגון לשמחה", אסתר ט כב. וכן בחיבורם של ההפכים האנושיים בעם ישראל - ראה 'אם הבנים שמחה' עמ' שמה. ⁸⁴ השואה נתפסת כחלק ממהלך הגאולה האחרונה. מהלך ההפיכה בגאולה האחרונה מתאר ב'אורות', אורות התחיה ה, עמ' פד: "השאיפה לאידיאלים נשאים וקדושים תחדל, וממילא ירד הרוח וישקע, עד אשר יבא סער ויהפך מהפכה". עוד על הפכפכות גאולתנו ראה 'לגותיבות ישראל', הרצ"י קוק, עמ' קב, ירושלים, תשל"ט. על מגוון דור התחיה כותב הרב קוק, 'מאמר הדור', עמ' קח: "דורנו... מורכב מהפכים שונים, חושך ואור משמשים בו בערבוביא". ראה צדקת הצדיק, סי' קיא. תהליך ההפיכה יסתיים בבניית ביהמ"ק - "והפכתי אולם לששון ונחמתיכם ושמתים מיגונם", ירמיה לא, יב. ראה פסיקתא רבתי כח.

⁸⁵ "מי שיש לו מעלה גדולה יותר ממה שהוא לשאר אדם, נחשב דבר זה כאלו הוא יוצא מן הסדר והשעור, ובשביל זה דבק בהם כח אשר הוא מבטל מעלתם אשר הוא חוץ מן שער המוגבל", 'נצח ישראל', עמ' יג.

⁸⁶ "עמו אנכי בצרה", תהלים צא, טו. "ומתוך צרה המציאם רוחה", סליחות לחמישי פזמון ישראל נושע בה'. עפ"י ילקו"ש ח"ב, רמז שיא: "שנו רבותינו: ... מתוך צרה רוחה - 'עת צרה היא ליעקב וממנה ישוע', (כש"ישע' הוא אפוג הדרגה העליונה של ממשות ההווייה שה' מעניק לאדם", רש"י הירש על שמות יד, יג). "אין ראוי להכיר כי התקופה שלפני האורה דבר אין לה עם האורה, לא כן, יחש גדול יש ביניהן והיא מכשרת את האורה לבא דוקא ע"י חשכתה", 'עין איה', שבת, פרק שני, סימן לא. "אף הגדילה וההצלחה ע"פ הרוב צומחת אחר האיש מחמת הנפילה ברע עצום תחילה", סדור היעבץ מעמדות ליום שני. ראה 'נצח ישראל', פרק כו.

⁸⁷ ראה בראשית רבה טו, ב.

⁸⁸ "בשביל ישראל ברא שמים וארץ", בראשית רבה א, א.

⁸⁹ "שראוי לישראל להיות משועבדים דוקא למצרים, כי לא יתפעל דבר כי אם מהפכו", 'גבורות ה', עמ' כט. וכל

הרב⁸¹ דרך הגאולות⁸², ועד לימות המשיח⁸³.

הניגודיות היא זו המחיה את עם ישראל, להיות גדולים בכל תחום⁸⁴ - 'כחשיכה כאורה'⁸⁵. ניגודיות זו הינה הכח להאמין כי 'ידו נטויה עלינו', גם כשעם ישראל נמצא בתכלית השפלות⁸⁶. את חיות הניגודים ביחס לנצח בעם ישראל מגדיר הרב קוק: "האומה שהיא יונקת מן הכל, ממקור הכל, ממה שהוא למעלה מן הכל, היא מנצחת את הכל, כובשת היא כשנכבשת, מנצחת היא כשהיא מנוצחת, מקובצת היא בפיזור, ומושלת בשעבודה"⁸⁷.

אשר יותר רחוק מ'ישראל ראוי שיהיה ממנו הויה חדשה', 'נצח ישראל', עמ' קמט. 'האומות הם הפכים לישראל', מהר"ל, 'חדושי אגדות', על ע"ב ע"א, ח"ד עמ' יז. 'הפרש גדול בין ישראל לעכו"ם אשר אין בו שיעור וערך', ר' נחמן בשיחות שאחר סיפורי מעשיות.

⁸⁰ מגילה טז ע"א בדרשת ר' יהודה על "נפול תיפול לפניו" - אסתר ו, יג. 'זרענו ושלומנו ירבה כחול ופנפנים בלילה', פיוט למוצאי-שבת, סדור רינת ישראל, עמ' 356.

⁸¹ ראה 'אם הבנים שמחה' עמ' שמה. 'ויעשו כולם אגודה אחת לעשות רצונך בלבב שלם', תפלת ר'ה ויה"כ, "שהוא יסוד השלום הכללי", 'עין איה', ברכות ב', פרק שביעי, סי' נז.

⁸² ביום שנחרב הבית נולד המשיח, ראה איכה רבתי א, נא. ראה 'נצח ישראל' עמ' קלא-ב, 'צדקת הצדיק' סי' ע.

⁸³ "כאשר יגיע ימי המשיח אשר הזמן הוא ראוי שלא יהי עוד חילוק והבדל, וא"א שיהיה כל אחד עומד בעצמו, שאז לא יהיה העולם אחד רק מחולק ואז כל אחד הוא בטול השני שא"א שיתקיים השניות והחלוק בעולם", נצח ישראל עמ' קסה. "מלאכת הקודש (של חיבור ההפכים - צב"א) הזו גדולה הרבה היא עד אין חקר ולא לנו לגמור את המלאכה - אך אין אנו בני חורין להבטל ממנה - ודי לנו לדעת עד כמה פעולה רחקה פעולה קדושה זו מיכולת אנוש כערכנו, ונכבד ממנו, עד כי נועד אליה רק מלאך הברית (אליהו הנביא - צב"א ראה עדיות פ"ח, מ"ז)... אבל בזו המדה שאנו מיואשים משלמותה, כן אנחנו מובטחים לזכות בחלקים ממנה כאשר נשים לזה השתדלותנו", הרב קוק, אורות הראיה, מאמר "שלום בשם". "הפירודים ג"כ לא יהיו קיימים לעד, שהרי כ"ז שיש פירודי דעות אין הקדושה מתבססת בעולם... ועיקר הברכה היא ברכת השלום, והיא תתקיים בעתיד בהיות ההכרה ברורה לכל כי המאורות הפרטיים הכל הוא נר אחד", 'עין איה', שבת, פרק שני סי' כד. "ביחש אל הכלל הגדול והנצחי, יש אשר הפעולות הרעות יצמיחו בסוף הימים טובות", 'עין איה', שבת, פרק שני, סי' לא. "וכל האמור בדברי חכמים וחידותם על דבר הרשעה ומציאותה, על דבר תקפה ועזה הזמני, על דבר כליונה והמחותה באחרית הימים, הכל רשום הוא בכתב אמת", 'אוה"ק', ח"ד, עמ' תקיז.

⁸⁴ נצח ישראל, עמ' קצא. "ארוכים הם חיינו וארוכים הם, ע"כ, דרכינו. גדולים אנחנו וגדולות הנה משוגתנו ובשביל כך גדולות הן צרותינו, וגדולים גם תנחומותינו", 'אורות', אורות התחיה ה.

⁸⁵ תהילים קלט, יב.

⁸⁶ ראה יסוד רבי יהושע בן חנניה עם הנוצרי בחגיגה ה ע"ב.

⁸⁷ 'אוה"ק', ח"ב, עמ' ש. "המחשבה הישראלית הנשאה לא תסבול כלל אי-התאחדות ההפכים... ורק נמיכות ההשקפה תוכל לתבוע לקצץ ולהפריד, או אפילו להרפות מלאחד, גם זאת היא פילוסופיית של עצלות", 'אגרות הראיה', אגרת מד.

המצאת הניגודים מרחיבה את גבול היש גם במקום שהרי ארץ ישראל⁹⁸ באמצע העולם⁹⁹ ולכן עם ישראל מתפזר בכל רחבי העולם¹⁰⁰, דבר הנראה כחסרון אך למעשה הינו מעלה¹⁰¹. רק תלמידי חכמים¹⁰² גיבורים¹⁰³ המרבים שלום בעולם¹⁰⁴, יוכלו להחזיר לעם ישראל בארץ ישראל את כוח האחדות המחשבת¹⁰⁵ והמעשי, תוך קיבוץ ישראל לארצם¹⁰⁶, וממנו לבנין הארץ בירושלים¹⁰⁷ תוך השראת שכינה¹⁰⁸ בבית המקדש¹⁰⁹.

⁹⁸ משהו לגבי יחודה של ארץ ישראל מתוך האנציקלופדיה ההיסטורית של ארץ-ישראל, כרך ראשון בעריכת ישראל אפעל, הוצאת 'כתר' ירושלים, 1998, עמ' 15: "אופי הטבע הארצי - ישראלי אִפשר לקבוצות אתניות ותרבותיות: שונות בתחומיה לשמור על ייחוד ולהתקיים בה קיום עצמאי. לעתים תכופות התקיימו בה חברות ותרבויות שונות זו מזו בשכנות קרובה וסמוכה ביותר - ואף אלו בתוך אלו - הן מתוך השפעה הדדית הן מתוך קיטוב וניגוד גמור ומוחלט. ריבוי הפנים של הטבע והנוף הארץ - ישראלי ומיקומה הגאוגרפי הם שעשו כברת ארץ קטנה זו לארץ של הפכים".
⁹⁹ "ארץ ישראל באמצעות של עולם", 'תנחומא', קדושים י. 'נתיבות שלום' א, עמ' נד, עמ' רד. 'גבורות ה', עמ' יט. 'נצח ישראל', עמ' י.

¹⁰⁰ ראה נצח ישראל, פרק נו.

¹⁰¹ "הנה הם פזורים מן קצה העולם אל קצה העולם, והאדם יחשוב כי דבר זה מורה על חסרון גדול מאוד... מורה פיזור ישראל בעולם על מעלה אלהית שלהם", 'נצח ישראל', עמ' רה.

¹⁰² "וכן ת"ח שיש להם עוד יותר מעלה, דבק בהם כח אשר הוא מוכן לבטל המעלה אשר אינה לשאר בני אדם", 'נצח ישראל', עמ' יג. "ות"ח שבא"י יראו בפועל, את החק העליון הכללי, היוצא ממקור האחדות המוחלטת, שכל הכחות גם המתנגדים זה לזה יולידו בהפגשם כח אדיר וחדש חיובי, להועיל ולהטיב, אם רק ימצא לו כלי קיבול הגון, ובית הקבול הנהו לפנינו מקום מעמד רגלינו, ארץ צבי וארץ חיים", הרב קוק, 'אדר היקר', עמ' כ. "אין להבהל מקיבוץ הפכים גדולים כפי המפורסם, כי כל הנראה לרבים כדברים חלוקים והפוכים הוא רק מפני קטנות שכלם וצמצום השקפתם, שאינם רואים כי אם חלק קטן מאד של השלמות העליונה, וגם זה החלק בצורה מקולקלת מאד. אבל בעלי הדעה המחוררת, מחשבתם מתפשטת למקומות שונים ומרחבים גדולים, ותפשים את אוצרות הטוב שבכל מקום, ומאחדים את הכל ביחוד ביחודא שלים", הרב קוק, 'ערפלי טוהר', עמ' צה. ראה באריכות 'עולת ראי' א, ענ' של - שלא, מאמרי הראי'ה, 'תלמים', 'כיצד מבקרין', עמ' 11-13. ראה 'ליקוטי מוהר"ן', תורה לג. את המגילה חותם מרדכי, מראשי הסנהדרין ב"דבר שלום לכל זרעו". אסתר י, ג.

¹⁰³ "גדולתה האמיתית של גבורת ישראל היא הפיכת החושך לאור", שיחות הרצ"ה לפורים, גיליון 43, שיחה ב, מו' 9, עמ' 8. ראה עולת ראי'ה, עמ' רפה.

¹⁰⁴ ברכות סד ע"א.

¹⁰⁵ "המחשבות השונות אינן סותרות זו את זו בעצם. הכל אינו כי אם התגלות אחדותית, המתראה בניצוצים שונים", אור"ק, ח"א עמ' טז.

¹⁰⁶ "יותר מכל עם ולשון אין אנחנו יכולים לסבול את הסתירה, ואת אי האחדות הנפשית, סגולת העמים היא בנו, השלום והאיחוד, בצורתם האידיאלית, ולכן כל פיזורנו הוא רק ארעי והננו עתידים להתאחד, ולהיות גוי אחד בארץ", אור"ק ח"ד, עמ' תצו.

¹⁰⁷ "גדול השלום שאין הקב"ה מבשר את ירושלים שיהיו נגאלים אלא בשלום", דברים רבה פר' ה, ס' טו. "ירושלים באמצעותה של ארץ-ישראל", 'תנחומא', קדושים י. 'בנין ירושלים תלויה בשלום', 'ספר המדות' לר' נחמן מברסלב,

ח. איש ההפכים

אדם אחד בקרב חכמינו מצטייר במיוחד כאיש ההפכים, זה הוא ר' עקיבא¹¹⁰. ר' עקיבא הנו איש ההפכים לא בגלל הפכפכותו¹¹¹ אלא בגלל החיבור הבין קצוני שיצר - השלום. ר' עקיבא חי את תורת ההפכים (או השלום) לאורך כל חייו ואף לפני כן החל ממוצאו המנוגד¹¹², כאשר הוא עובר מהפך מוחלט בחייו¹¹³, כאשר הוא תופס את האור האלוקי המתגלם בבית המקדש גם כשהיה חסר לרגע¹¹⁴, כאשר נכנס בשלום ויצא בשלום מהפרדס¹¹⁵, ובמיתתו המייסרת שכה 'סתרה' לחייו השלמים¹¹⁶. חייו האחדותיים, בתפיסה אחדותית של אלוקות המטיבה תמיד אף ברגעים הקשים ובמציאות המשתנה. חייו של ר' עקיבא היו כה מופלאים עד כי הפורש ממנו נחשב כפורש מן החיים¹¹⁷.

ט. אצל הגויים

כל זאת בעם ישראל בכלל ובפרט. מה קורה אצל הגויים? "...הם לא זכרוהו ולא דבקו בו ולא שמו את דרכי חיי האדם על פיהו. בכל משך החיים דבק האדם על פיהן רק באיזה חלק ופרט מהחיים וההויה, באיזה כח מיוחד מהכוחות הכלליים השונים של ההויה, או בפרטיות של זרם חייו האישי המיוחד, ושכח את המהלך הכללי האלהי של כל החיים וההויה עם כל כוחותיהם פרטיהם וחלקיהם; "שכחי אלהים" היו הגויים ההם, וגם

אות ז.

¹⁰⁸ במדבר רבה יב, א.

¹⁰⁹ "בית-המקדש באמצע ירושלים", 'תנחומא', קדושים י'. "העדר בית המקדש הוא סיבת הווית ואלו כבר התחיל הווית בית המקדש", 'נצח ישראל', עמ' קלא.

¹¹⁰ 'תפארת ישראל', עמ' קמו.

¹¹¹ כמלך אחשוורוש - מגילה טו ע"א.

¹¹² בן גרים "מבניו של סיסרא", ספר יוחסין, ערך 'ר' עקיבא'. ראה 'צדקת הצדיק', סי' עז.

¹¹³ 'אבות דר' נתן' נוסחה א, פרק ו, מב. ... 'ואך ע"י אשה יקרה דגולה מרבבה נתהפך עליו הגלגל מן הקצה אל הקצה', 'תולדות תנאים ואמוראים', אהרן היימאן, חלק שלישי, עמ' 988, ערך 'רבי עקיבא בן יוסף', 'ירושלים, תשמ"ז. על תשובתו של ר' עקיבא ראה באריכות בארפא משובתם', עמ' 291-322.

¹¹⁴ מכות כד ע"ב. "השחוק הזה של ר' עקיבא הוא עצמו גם כוס הנחמה אשר בא כמים קרים על נפש עיפה, להמתיק את כל המרורות והיגונות ולהפכם לטובה ולשמחה", הרב חרל"פ, 'טובים מאורות' עמ' 12-13.

¹¹⁵ היגיה יד ע"ב. ראה 'צדקת הצדיק', סי' רטו. על היכולת המיוחדת הנדרשת לנכנס לפרדס ראה הערה 68.

¹¹⁶ ברכות סא ע"ב. "רבי עקיבא גדול בתורה והיה מיתתו מיתה חמורה והם שני דברים שהם הפכים", 'תפארת ישראל', עמ' קמו. ראה מנחות כט ע"ב.

¹¹⁷ קידושין סו ע"ב. עוד על דמותו של ר"ע ראה ב'שלום לציון', הרב אלישע וישליצקי, עמ' 77-103, הוצ' אל-עמי.

בני ישראל ובלכתם "בחוקותיהם" כמו שכחו את צור מעוזם... אמנם כן, רואים אנו בכל מלא רחב ההויה פרטים רבים, חלקים שונים, מעוטי ימים וחלושי כוח, מלאי קרעים וקטעים, פרודים ונגודים, באין שלום ונחת; והחזיונות השונים והמשונים של כל אלה יש שיצטערו ויכאיבו את הרגשותינו ויש שירונן עונג וחדוה. אבל כשאנו מתרוממים וחוג מבטנו מתרחב לראות את ה"כל", את הקיים והמנצח והמתמיד בכל השינויים והפירודים, הריבויים והסתירות האלה, את התוכן הפיזי של כל זה, את נשמת החיים, הנשמה הטהורה, את ההקיפיות והכלליות, ועם זה את הפנימיות, הנצחיות והאינסופיות, של כל אלה הרינו באים טל הכרת-החיים-וההויה האמתית והברה של קדושת האחדות המקפת והממלאה את כל אלה, - של המקור, הסבה, הבורא, היוצר, המהוה והמקים והמנהיג האחד של כל היות הטבע וההיסטוריה הזאת...¹¹⁸.

י. אתה ואני

לעניות דעתי יש לרדת ממרום הרעיון שפועל יפה ונחמד בעולם ובעם, אך נראה רחוק משליטה חברתית ואישית כאחד. עלינו לשאוף ולנסות לראות כיצד ניתן, צריך והכרחי להפנים את תורת ההפכים והשלום גם בחיינו היום יומיים החברתיים, והאישיים. הפנמת תורת ההפכים והשלום מתחילה (כמו כל דבר) דרך ההסתכלות האישית - בהכרה בהכרחיות המשבר¹¹⁹, לא להתבייש לשאול¹²⁰, להתגבר על קשיים וכשלונות בעזרת הידיעה שתמיד אחרי הירידה מגיעה עליה¹²¹, שלמרות היצר, ואף מתוכו¹²², מתגדל האדם, משתפר

¹¹⁸ הרב צב"ק, 'לנתיבות ישראל' א, עמ' ח - ט.

¹¹⁹ "כשמרגיש אדם שהוא עלוב, ריקני, אין לו איל רוחני, ונפול הוא ומתמוטט, ידע שאור גדול מוכן לפניו", 'אוה"ק', ח"ג, עמ' רנב. ראה 'טל חרמון', הרב אבינר, על פרשת במדבר, סע' ג. "רק רצונו החפשי הכל יכול של יחיד יכול לברוא עולם של ניגודים; רק הוא יכול לאחד את הניגודים - למטרה אחת של כלל העולם", רש"ר הירש על בראשית א, א. 'סוד הסבל שסובל האדם, ועיקרי גורמי ההכשלות, הם הניגודים שהאדם מסובב מהם, שבשום אופן אין האדם יכול לסבול ניגודים, ובכל נימי חיי נפשו רוצה להפטר מהם', הרב חרל"פ, 'מי מרום, חלק שביעי, אורי וישעי', עמ' קצד. 'ראה 'צדקת הצדיק', ס' ע, קע. על הכרחיות ההפכים בעוה"ז כיוצא כח הבחירה ראה 'את אוזי אנכי מבקש', חן פורת, עמ' 19-20, הו' ספרית בית-אל, תשנ"ב.

¹²⁰ 'הספק הוא התחלה לפתרונים', הרב קוק, 'אורות התורה', י, ז. ראה 'מערכי לב', הרב א' בר-שאו, עמ' 17, הוצ' ישיבת אור - עצינן, תשנ"ב.

¹²¹ "כי אשב בחשך ה' אור לי" - אילולא נפילתי לא קמתי", ילק"ש; תהילים רמז תרכח, שוחר-טוב, תהילים ה, א. "כל פגם סופו לתיקון". 'אורות התשובה', ו, ז. "כבר נתבאר שבכל עליה צריכה התחלה למעט עצמה", סוד האר", בפרושו על מגן אברהם, דף ע"ב. "כשצריך האדם לעלות מדרגא לדרגא צריך שיהיה לו ירידה קודם העליה, כי הירידה היא תכלית העליה", 'משיבת נפש', ס' ה, עמ' יד. ראה ס' ט, עמ' סט וס' ל, עמ' לו. "מאותה ההכנה עצמה שהיתה לרע לזטה בה ג"כ הכנה לטוב אם ישוב האדם, כי כל דבר שיוצא מפי הקב"ה או כל פעולה לזטים בה עניינם

ומתקרב ליעודו¹²³, וזהו בחינת "התרחקות תחילת ההתקרבות"¹²⁴. מעלה גדולה יותר היא לראות בירידות עצמן עליות¹²⁵, וזהו המבט הכללי, האמיתי, והמוחלט. הבנין האישי האנושי כולו בנוי בצורת ההתבגרות בה הילד מפל וקם, מתקדם ומשתפר, נכשל ומצליח. היכולת לעבור את המשברים הבגרותיים והאנושיים תהפוך קלה יותר לאחר ההבטה

שונים והפכיים ומשתנים לפי מעשה האדם", סדור הגר"א, 'אשי ישראל', עמ' נב.

¹²² "מקום שבעלי תשובה עמדין צדיקים גמורים אינם עמדין", ברכות לד ע"ב. על מעלתם של בעלי תשובה ראה 'תפארת ישראל', עמ' קעג - קעד. "ע"י היצה"ר בא האדם לידי מעלה והכל לטובתו", 'שפת אמת', לפרשת אמור, שנת תרל"ה. ראה 'צדקת הצדיק', סי' מט. 'אורות', אורות ישראל, פרק א, ו.

¹²³ "צדיקין תחלתן יסורין וסופן שלוה", בראשית רבה טו, ד. "צריך להכיר כי כל המגרעות הנמצאים בחיי ההכנה המה באים כדי להקנות אותנו קנינים כאלה, שישלימו אותנו בהגיע זמן התכלית", 'עולת ראיה' ב, עמ' רס. "שבכל יום ניתן לבני" בחירה חדשה. א"כ לעולם ביד האדם להפוך הרע לטוב. ואין לדבר סוף", 'שפת-אמת', פרשת 'ראה', תרל"ה, ד"ה 'במדרש'. ראה 'אוה"ק', ח"ג, עמ' רכב.

¹²⁴ 'משיבת נפש', סי' כ, עמ' כו.

¹²⁵ "גם הירידות עליות הנה בפנימיות", אוה"ק, ח"ב, עמ' תקטו.

הכללית עליהם, כי רק לאחר שנפלנו נכיר בגודל הנפילה ובטעותה¹²⁶.
 כמובן שאין האדם צריך להפיל לעצמו כדי שעל ידי כך יוציא את כוחותיו אל הפועל, תזרום,
 והקשיים יבואו לבד...¹²⁷

הבנין האישי יביל לבנין החברתי¹²⁸, הלאומי והעולמי, ולבנין בית מקדשנו במהרה בימנו אמן.
 ונקודה אחר נה לקטני אמונה, על משהו שכתוב לקראת סוף המגילה.
 לא נכתב ביום אשר שברו איבי היהודים לשלוט בהם התהפך וישלטו היהודים המה בשנאיהם

¹²⁶ "אין אדם עומד על דברי תורה אלא אם כן נכשל בהן", גיטין מג ע"א.

¹²⁷ כלומר עבודת האדם לשם שמיים תסייע לו בכל מצב שבו ימצא. ראה 'שפת-אמת', פרשת 'קרח', שנת תרמ"ד,
 ד"ה 'במשנה מחלוקת'.

¹²⁸ "תפוקי הופש מפנקים את בעליהם להיות משמש, למען הטוב המלא, גם בשני הפכים בנושא אחד, ולהיות
 מאשים את עצמו על כל שעל על חסרון השלמות בסגולת המדות, ולהיות מזכה את אחיו זכות גמורה ומוחלטת אף
 אם כעבות העגלה חטאיו", חזו"א, 'אמונה ובטחון', א, יא.

אלא כתוב בלשון פעיל ונהפוך, משמע לא זה שהמצב התהפך ובעקבותיו נצלו היהודים אלא היהודים הם אלו שפעלו ונצלו!¹²⁸

¹²⁸ בחינת "מה תצעק אלי דבר אל בני-ישראל ויסעו" שמות יד, טו. "נמצא שצעקתו היתירה סימן התגלות המלך הוא", 'אש קודש', לאדמו"ר מפיאסצנה, דרשת ראש השנה, שנת ת"ש עמ' ה. "מה שיכולים לזכות על-ידי ההתחזקות בשעת ירידה שתתהפך הירידה לעליה ושעל-ידי-זה דיקא יתחדש לטובה בהתחדשות נפלא", 'משיבת נפש', סי' עד.